

מבחנים

לנוחיותם של המורים אנו חוזרים פה על פרק המבחנים מן המדריך למורה של **קורט חשיבה 1**. ברוב המקרים המורים אינם משתמשים ביותר משניים או שלושה תרגילים הנכללים בחלק זה בשליש הראשון של שנת הלימודים. אם יש צורך בעוד תרגילים, ניתן להשתמש בתרגילים שלא נוצלו מכרטיס העבודה לתלמיד. מורים יכולים להמציא תרגילים בעצמם, אולי בהקשרים למצבים מקומיים. למשל, מורה אחת ביקשה מתלמידיה לבצע חש"מ על תכנון בית-ספרם (התלמידים העלו את מרבית הנקודות אשר הביאו לפסילתה של התוכנית שהוצעה). כתבות מתוך העיתונות הן מקור מצוין נוסף לתרגילים.

המבחנים משרתים שלוש מטרות:

- 1. יחידים:** במהלך שיעורי החשיבה התלמידים עובדים בקבוצות, וכך לא ניתנות להם הזדמנויות רבות לעבוד כיחידים. המבחן נותן להם הזדמנות כזאת. הוא גם נותן להם זמן מספיק כדי לעבוד על בעיה בצורה מלאה יותר מזו האפשרית במהלך השיעורים.
- 2. הישג:** יש תלמידים שנוטים להאמין שחשיבה היא דבר טבעי ושחשיבתם מושלמת. המבחן מספק להם הזדמנות לבחון האם אכן זהו המצב. המבחן הוא אמצעי להכנסת מותח לשיעורים. מאידך גיסא, המבחן מספק הזדמנות לתלמידים להפגין הישגים ולעשות שימוש במיומנויות החשיבה שלמדו במשך השיעורים.
- 3. יעילות:** המבחנים מספקים למורים אמצעי להערכת יעילות ההוראה שלהם.

מתי להשתמש במבחנים

קיימים שני שימושים עיקריים במבחנים:

- 1. שילוב:** המבחנים יכולים להשתלב בשיעורי החשיבה של תלמידים בעלי הישגים גבוהים, תלמידים בוגרים, ותלמידים שרגילים לנושאים מובנים. זה דרוש במיוחד כאשר נדמה לתלמידים שאין לשיעורים הללו מטרה ברורה. השימוש במבחן אחרי כל שיעור שלישי או רביעי יתאים.
- 2. ניסוי:** המטרה כאן לבחון את השפעת השיעורים על התלמידים. במקרה כזה, יש להשתמש בחומר המבחנים בתחילת הקורס, ושוב בסופו. ניתן גם להשתמש בהם בתחילת הקורס ואחרי שיעור מסוים.

כיצד להשתמש במבחנים

הזמן והמקום

בבתי-ספר שבהם מקובל להטיל על התלמידים עבודה עצמית שאותה הם עושים בזמנם החופשי, ניתן להשתמש במבחנים בדרך זו. אחרת, ניתן להקדיש את אחד משיעורי החשיבה למבחן. לא מומלץ לקיים שיעור חשיבה מלא וכן מבחן באותו השיעור (אלא אם הוא שיעור כפול). המבחן יכול לשמש גם כחומר לחיבור וכך לשרת מטרה כפולה. במקרה זה, יש לטפל בו בדרך המקובלת לטיפול בחיבור. הזמן שיוקדש לחיבור ישתנה בין 15 ל-35 דקות, בהתאם לאופי הפריט שנבחר.

תפוקה

התפוקה של מבחן היא תמיד בכתב, אחרת הוא לא יהיה שונה משיעורי החשיבה עצמם. מסיבה זו החומר אינו מתאים לילדים הצעירים ולקבוצות הוראה משקמת. תפוקת הכיתה יכולה ללוש שתי צורות:

1. חיבור: התלמידים כותבים את מה שחשבו בצורת חיבור. כמוכן, הם עובדים כיחידים.
2. רשימות: יחידים או קבוצות יכולים לרשום את התפוקה שלהם בצורת ראשי-פרקים.

חומר המבחנים

החומר יכול לבוא ממקורות שונים. תרגילי הפרויקט המופיעים בכרטיסי התלמיד לשיעורים השונים יכולים לשמש כמבחן בצורת חיבור. מורים יכולים להמציא בעיותיהם בעצמם. מבחר נוסף של בעיות מצוי להלן.

חיבור

להלן מבחר תרגילים שניתן להשתמש בהם בנושאים לחיבור. אלה מתווספים לתרגילי הפרויקט המופיעים בכרטיסי העבודה לתלמיד לכל שיעור שעוד לא נעשה בהם שימוש. אם התלמידים ישאלו האם הם אמורים להשתמש בחש"ם, בשכ"ג וכו', אפשר לענות להם שיעשו מה שהם חושבים לנכון.

1. מה דעתך על הרעיון להחזיק בתי-כלא של סוף-שבוע בעבור פורעי-חוק שעברו רק עבירות קלות?
2. האם על התלמידים להשתתף בתהליך קביעת החוקים בבית-הספר?
3. מה דעתך על הרעיון שישלמו לתלמידים שכר כלשהו תמורת הליכתם לבית-הספר?
4. קיימת הצעה שעם סיימם את בית-הספר התיכון, ישקיעו הבוגרים שנה אחת בעבודות שירות לחברה (למשל - לעזור לאנשים זקנים, לעבוד בבתי-חולים, לנקות את הסביבה). האם, לדעתך, זהו רעיון טוב?
5. ילד מנסה להחליט האם לבחור במקצוע של מורה או של משפטן. כיצד עליו לקבל את ההחלטה?
6. חנות מסוימת מפסידה כל-כך הרבה כסף עד שבעל החנות יאלץ אולי לסגור אותה בקרוב. מדוע, לדעתך, החנות מפסידה כל-כך הרבה כסף?
7. הוחלט שבמקום לחבוש את ספסלי בית-הספר, התלמידים ילמדו בבית, באמצעות הטלוויזיה. האם, לדעתך, זה רעיון טוב?
8. קיים סוג חדש של חופשה שבה אתה בבוקר מרוויח כסף ובשאר שעות היום מבלה. מהי המטרה שמאחורי רעיון זה, ומה, לדעתך, יקרה?
9. מה היה קורה אילו צעירים, מבוגרים וזקנים היו כפופים למערכות חוקים שונות? האם על אנשים לציית לכללי לבוש מוסכמים?
10. אם חוק מסוים אינו מוצא-חן בעיני למעלה ממחצית האנשים, האם זה עדיין חוק טוב?
11. באיזו תכיפות יש לשנות חוקים, ומי צריך לבקש לשנותם?
12. יש קיצוב על צריכת הדלק. מדוע, לדעתך, זה יכול לקרות, ומה יקרה כתוצאה מכך?
13. מה דעתך על הרעיון שתלמידים יוכלו לעזוב את בית-הספר ברגע שידעו קרוא וכתוב?

15. בגלל התיעוש ההולך וגובר, יגיע זמן שבו כולם יפרשו לגמלאות בגיל 40 כדי לפנות מקומות עבודה. אילו השלכות יהיו לכך?
16. מציעים סוג חדש של נישואין שנמשך שלוש שנים בלבד. האם זהו רעיון טוב?
17. האם בית-חרושת לנעליים צריך לשנות את האופנה לעתים תכופות?
18. מהם, לדעתך, היעדים והעדיפויות של האנשים המנהלים את ערוצי טלוויזיה?
19. נמצא שאדם גנב מספר גדול של נעליים שמאליות. מה, לדעתך, עומד מאחורי זה?
20. אדריכל מצהיר שהוא מעדיף לבנות בתים מכוערים – מדוע?
21. הממשלה מחליטה להעלות את גיל לימוד החובה בבית-הספר ל-18. ערכו דיון על רעיון זה.
22. השוטרים חובשים כובעים בעלי צבעים שונים (אדום, כחול, ירוק, וכיו'). מה הסיבה לכך?
23. מישהו מספר לך שמישהו אחר "מלכלך עליך". מה עליך לעשות?
24. אילו היית שר/ה בממשלה והיה עליך לגייס כספים באמצעות מיסוי, על אילו דברים היית בוחרת/ להטיל מסים?
25. האם יהיה זה רעיון טוב שמפלגות יציגו נשים כמועמדים לבחירה ולא גברים?
26. העירייה מחליטה לסלק את כל הרמזורים בעיר. דונו ברעיון זה.
27. אילו היה עליך לבחור, מה היית בוחרת: להיות חכם/ה, להיות חרוץ/ה, או להיות אהוד/ה?
28. אילו רצית להרוויח הרבה כסף, כיצד היית נערך/כת לעשות זאת?
29. אילו היית הורה, האם היית מרשה לילדך לעשן, ואם לא, מדוע לא? מהם הנימוקים לכל צד?

העברת ביקורת

במבחן הניתן בצורת חיבור, התלמידים מתבקשים ליצור רעיונות על-אודות המצב. במבחן בצורת העברת ביקורת, הם מגיבים לרעיונות שמישהו אחר יצר. להלן מובאות מספר דוגמאות אפשריות. אם המורים מעוניינים ליצור דוגמאות משלהם, עליהם להימנע מלכלול בכוונה שגיאות, אלא להכין קטע תשיבה ולאפשר לתלמידים להצביע על דברים שבעיניהם הם שגיאות.

1. בית-ספר לרפואה מחליט שהואיל והעולם זקוק עתה ליותר רופאים, מוטב יהיה לקצר את קורס הרפואה ולעשותו קל יותר. פירוש הדבר יהיה שלחלק מאלה שיהיו רופאים יהיה פחות ידע מאשר אילו למדו לפני ההחלטה, אבל יש לקחת את הסיכון הזה.
2. הנהלת בית-הספר הגיעה למסקנה שיש מספר נושאים שבהם הצעירים מבינים טוב יותר מאשר המבוגרים. לכן היא הקימה גוף מייצג המורכב מצעירים. אבל צעירים אלה הוזמנו מבתי-ספר אחרים, כי ההנהלה לא רצתה שהתלמידים יחוקקו את החוקים שיחולו עליהם.
3. מועצת העיר החליטה שעומס התנועה הופך להיות כבד מדי, אך שינוי המצב יעלה יותר מדי כסף. לכן הוחלט להסיר את כל המגבלות על תנייה ולמעשה כך מעודדים מכונניות להיכנס למרכז העיר. הרעיון העומד מאחורי ההחלטה הוא שהדברים יהפכו עד מהרה להיות לבלתי נסבלים במידה כזאת שאנשים יחדלו לנהוג למרכז העיר.
4. על-מנת להוזיל את יוקר המחיה, הממשלה העלתה את המס על סיגריות ואלכוהול, אבל הגדילה את הסובסידיות לבשר וללחם.

5. חברה עסקית הגיעה למסקנה שהוצאותיה על מחקר ופיתוח גבוהות מדי. לכן החליטה שבמקום לבצע בעצמה את המחקר, תחכה שאנשים אחרים יגלו דברים חדשים ואז או שתשאל מהם את הרעיונות או שתקנה את החברה בעלת הרעיונות. בדרך זו רק האנשים האחרים יקחו על עצמם סיכון.
6. מנהל בית-ספר מחליט שתלמידיו אינם משקיעים מספיק בלימודים, ולכן הוא עומד על כך שבכל שבוע יתקיים מבחן. אם תוצאות המבחן בכיתה מסוימת תימצאנה גרועות, אזי כל הכיתה תצטרך לבצע שוב את כל העבודה שנעשתה במשך השבוע.
7. ילד מתקשה להחליט איזו ילדה הוא אוהב יותר, ולכן הוא מעמיד פנים שהוא לא מעוניין באף אחת מהן. הוא מתרץ זאת בכך שאם לא ייפגש עם אף אחת מהן, יקל עליו להחליט מי מהן חסרה לו יותר.
8. ילדה שסיימה את בית-הספר צריכה להחליט באיזה מקצוע לבחור. היא רושמת על פיסת נייר את כל הדברים שהיא אוהבת, ומבקשת מהוריה לרשום את הדברים שבהם, לדעתם, היא מצטיינת. לאחר מכן היא משווה את שתי הרשימות. את הדברים שמופיעים בשתי הרשימות היא רושמת על פתק ושמה בכובע, ושולפת מתוכו פתק אחד.
9. חברה עסקית קובעת לעצמה עיקרון להעסיק אנשים חכמים, אבל לא את החכמים ביותר. לטענתה, האנשים החכמים ביותר אינם מורגלים בעבודה קשה וגם אינם מוכנים לקבל הוראות ממישהו שהוא פחות אינטליגנטי מהם.
10. מנהיגים של איגוד מקצועי מסוים מתכוננים להגיש תביעה להעלאת שכר. הם יודעים שייענו לכל תביעותיהם. הם גם יודעים שחברי האיגוד שלהם אינם אוהבים שביתות, לכן הם מבקשים העלאת שכר גדולה מאוד - בדרך זו אם תפרוץ שביתה היא תהיה על עניין גדול.
11. העיתונים מגלים שחדשות רעות מעניינות יותר מאשר טובות, ולכן מציעים להטיל מס על חדשות רעות, וכך רק חדשות רעות חשובות באמת תתפרסמנה. כל זה יגרום לכך שאנשים יהיו פחות מדוכאים.

הערכה

- איך מעריכים את תפוקת המבחנים? המורה ירצה להעריך אותה בדרך כלשהי, כדי שאפשר יהיה להשתמש בה כבסיס לדיון כיתתי. הבסיס העיקרי להערכה כזאת יהיה כדלקמן:
1. **מקיפה:** אחרי שהמורים יסקרו את כל התפוקות יהיה להם מושג טוב מהן הנקודות החשובות. ייתכן שיוסיפו להן נקודות משלהם שלא הוזכרו. מה שחשוב כאן הוא לבדוק האם התלמידים נגעו בנקודות העיקריות או שהן הוזנחו.
 2. **ארגון:** למרות שלא רצוי לארגן את הרעיונות בצורה מובנית וקשיחה, עליהם להיות מוצגים במידה מסוימת של סדר ובהירות.
 3. **עניין:** לעתים תלמיד עשוי להעלות נקודה, שגם אם אינה נקודה עיקרית היא מעניינת ויש בה חידוש. דבר זה צריך להתבטא בציון, בתנאי שהרעיון רלבנטי.
 4. **דעה:** מורים עשויים שלא להסכים עם נקודה מסוימת כפי שהועלתה. עליהם להביע את חוסר הסכמתם (לא עד כדי פסיקה שנקודת המבט האחרת מוטעית. די אם המורה יציין שדעתו שונה).
 5. **התהליך:** ניתן לציין את השימוש המכוון או המרומז בתהליך חשיבה מסוים. ובדומה, ניתן לציין גם חוסר שימוש בתהליך. למשל, אם מישהו אינו מקדיש תשומת-לב להשלכות, יש לציין זאת. את זה ניתן לעשות באמצעות השוואה בין תפוקות של תלמידים שונים, או על בסיס קבוצתי.

ניסוי

קיימות שתי דרכים עיקריות שבהן ניתן להשתמש במבחנים למטרות ניסוי, על-מנת לראות איזה שינוי חל בחשיבה של התלמידים: קבוצות-ביקורת, והחלפה בין קבוצות.

קבוצות-ביקורת

בבתי-ספר שבהם כיתה אחת מקבלת שיעורי חשיבה וכיתות מקבילות לא, ניתן לעתים לתת מבחן זהה לשתי הקבוצות ולהשוות את התפוקות. ניתן לעשות זאת בצורת חיבור. מובן מאליו שלקבוצה שלומדת שיעורי חשיבה אין לתת הנחיות מיוחדות.

החלפה

כאן הכיתה משמשת כקבוצת-ביקורת של עצמה. חצי אחד של הכיתה מתבקש להתמודד עם תרגיל א' והחצי השני עם תרגיל ב'. מאוחר יותר מתחלפים ביניהם חצאי הכיתה, והקבוצה שעסקה בתרגיל א' עוסקת עתה בתרגיל ב' ולהפך. כך ניתן לבחון את ההשפעה של השיעור על דרך ההתמודדות עם שני התרגילים שכן בידי המורה נמצאות התוצאות של "לפני" ושל "אחרי" השיעורים לגבי כל תרגיל. למשל, השלב הראשון של החלפה יכול להיעשות לפני שמתחילים בכלל בשיעורים, והשלב השני בסוף השליש.

מחקר

הדבר החשוב ביותר בשיעורי קורט חשיבה הוא שעליהם להיות יעילים בפיתוח מיומנות החשיבה. מורים שירצו להעביר אך המתבר הערותיהם בקשר לשיעורי חשיבה אלה, מוזמנים לכתוב ל-

ד"ר דה-בונו

באמצעות מכון ברנקו וייס

רחוב הנטקה 40, ירושלים 96782

ת.ד. 648, ירושלים 91006

המתבר מבקש להדגיש שלא להעיר הערות ארוכות, מסובכות, או מלאות בתאוריות או בלשון מקצועית. ההערות הפשוטות ביותר מתגלות בדרך כלל כאוניברסליות יותר ולכן גם שימושיות יותר.

קיימות שלוש דרכים שבהן המורים יכולים לעזור:

תצפית

במהלך השיעורים, המורה חייב לשים לב לדברים מסוימים: כיצד מגיבים התלמידים, איזה שיעור מצליח יותר ואיזה נכשל, סוגי התגובות, קשיים, נקודות המעוררות את העניין הרב ביותר, סוג הבעיות שהתלמידים אוהבים יותר או פחות מכול. התצפית יכולה להיות בעלת אופי כללי ולהתייחס לאווירה בכיתה או לביצועים הכלליים של התלמידים. אבל תצפיות יכולות להיות גם הרבה יותר ספציפיות ולהתייחס ליחידים. למשל, מורה אחד הבחין כיצד ילד, שהיה על סף העברה לכיתה הוראה משקמת, הפך לתלמיד מבריק בשיעורי החשיבה ולמנהיג ודובר הקבוצה שכללה את התלמידים המבריקים ביותר בכיתה.

גיוון

המורה יכול להחליט לשנות את הדרך שבה מנוהלים השיעורים. שינויים אלה יכולים לחול על התבנית הבסיסית של השיעור או על התרגילים. אם ואריאציות אלה מצליחות, יהיה זה, כמובן, יעיל מאוד לשמוע עליהן. עם זאת, קיימות שתי סכנות. הראשונה היא שהמורה מנסה שינוי אחרי שינוי רק למען השינוי. אז עלול נושא החשיבה להפוך ל"פעלולי" מאוד ולבלבל את התלמידים. הסכנה השנייה היא כאשר השינוי הופך את השיעור למעניין מאוד כשלעצמו, אבל קשור מעט מאוד להוראת חשיבה כמיומנות. דבר זה עלול לקרות בקלות בשיעורים שבהם מתקיימים דיונים כלליים, משחקי-תפקידים, רבי-שית וכו'. סוג השינוי היעיל ביותר הוא כאשר המורה מבחין במשהו מוצלח במיוחד במשך השיעור, ומנסה את-כך להחדיר אותו באופן מכוון כשינוי.

תפוקה

את ההערות האישיות של התלמידים, שלעיתים קרובות הן מאירות-עיניים. ניתן לדווח לקורט חשיבה. בבית-ספר אחד ביצעו התלמידים חש"ם על שיעורי החשיבה עצמם, וזה היה רעיון טוב מאוד. תפוקה כתובה, בצורת רשימה או בצורת חיבור, מתוך מבחנים או שיעורים רגילים, יכולה גם היא להישלח לקורט חשיבה. ניתן גם לשלוח דיונים מוקלטים. כל התפוקות הללו עשויות להיות בעלות עניין מחקרי רב, בין אם המורים משתמשים במבחנים או בהצעות האחרות המצויות בספר זה, ובין אם הם ממציאים בעצמם נושאים. ייתכן שהתפוקות הללו לא ייראו חשובות לאדם ששולח אותן, אבל כאשר מצרפים אותן לתוצאות המתקבלות מבתי-ספר אחרים הן עשויות לעזור להשלים את התמונה. איש אינו צריך להתבייש לשלוח חומר, גם אם נדמה שהוא בלתי-מתאים.